

Merlin Donald Az emberi gondolkodás eredete

Merlin Donald alapvető műve magyar nyelven *Az emberi gondolkodás eredete* címen jelent meg.¹ A szerző a modern emberi elme kialakulásának történetét a biológiai, a kulturális és az információtechnológiai tényezők interakciós terében értelmezi. Maga Donald is felhívja a figyelmet könyvének erre a szemléleti újdonságára.² A könyv angol címe (*Origins of the Modern Mind*) is az elmét formáló tényezők összetettségére utal, az alcím pedig előrevetíti a szerző alaptézisét: a mai ember elméje három egymásra épülő szakaszban formálódott ki kultúra és kogníció iteratív hatásrendszerében – a főemlős elmeszerkezet biológiai bázisán.³ Mindhárom lépés forradalmi változást hozott a mentális reprezentáció, a gondolkodási szokások és a kommunikáció jellegét illetően, alapvetően megváltoztatva ezzel az emberi közösségek kognitív habitusát. Az elmeműködés újabb változatai nem szüntették meg a korábbiakat; azok a mai elmeszerkezet integráns, funkcionális részelemeit képezik. Ezért a modern emberi elme „kognitív architektúrája” nem egy homogén információfeldolgozó berendezés, hanem „az emberi fejlődés korábbi állomásainak kognitív maradványaiból összeálló mozaik struktúra.”⁴

Donald koncepciójának egyik erőssége az, hogy a rendszeralkotó, teoretizáló gondolkodás kiterjedt, interdiszciplináris tudásbázisra épül, ami fokozza az általa bevezetett fogalmi kategóriák meggyőző erejét, és hozzájárul széles körű elfogadottságukhoz. Az egyes kulturális formációk elnevezése (epizodikus, mimetikus, mitikus és teoretikus), és az olyan kreatív szóalkotások, mint „*külső szimbolikus tár*” (external symbolic storage), „*külső emlékezeti mező*” (external memory field), stb. könnyen megjegyezhető, logikusan illeszkednek egymáshoz és már meglévő fogalmakhoz (pl.: engram vs. exogram). Egy olyan konceptuális rendszer fogalmi kereteit képezik, amely – Bruner kifejezéseit használva – újra érdekessé teheti azt, ami már unalmasan ismerős és segít friss szemmel látni. Donald érvelésében a pedagógia többször is szóba kerül. Először, mint a közös mimetikus reprezentációs formák egyike, később pedig a teoretikus kultúra jellemzőinek bemutatása során (Pedagógia és metalingvisztikai fejlődés) találkozunk vele.

Az oktatáselmélet szempontjából a könyvben megnyilvánuló szemlélet jelent újdonságot; az, hogy a tanítás és a tanulás folyamatát egy biológiai és technológiai determinációjú evolúciós keretrendszerben helyezi el. Rámutat arra, hogy már a *Homo erectus* világában megjelentek azok a kommunikációs formák („pedagógiai interakció”), amelyek a fajtársak közötti vertikális tudásátadás speciális, humán formáját jelentik. A könyv nyelvezete és stílusa a nem szakmabeli olvasó számára is élménnyé teszi az olvasást; a szerző argumentációja intellektuálisan inspiráló. Mindez érvényesül a jól sikerült magyar fordításban is.⁵ A legkönnyebben olvashatók az egyes kulturális formációk közötti átmeneteket leíró fejezetek és a könyv záró része, de a szakmai kifejezésekkel zsúfoltabb korábbi fejezetek is megérik a fokozottabb figyelmet.

A könyv olvasójában felmerül a kérdés: hol helyezhető el Donald könyve a hasonló jellegű művek sorában? Steven Mithen értékelése szerint Donald munkája egyik alternatív példája annak, hogy a kognitív pszichológiai és ősrégészeti adatoknak hogyan integrálhatók egy, az emberi elme kialakulását értelmező átfogó koncepció keretében.⁶ Tegyük hozzá, hogy Donald műve átfogó jellegében és általános elfogadottságában egyaránt egyedülálló. Széles horizontú koncepciója és lényegkiemelő kategóriái megkerülhetetlennek tűnnek, ha az emberi elme kialakulásáról és működéséről, különösképpen ha befolyásolásáról, fejlesztéséről és formálásáról gondolkodunk.

¹ Merlin Donald: *Az emberi gondolkodás eredete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

² „Könyvem egyik meglepő aspektusának tartom, hogy a biológiai és technológiai faktorokat egyetlen evolúciós kontinuumba egyesíti.” Donald, 2001. 14. o.

³ Donald, M.: *Origins of the Modern Mind: Three stages in the evolution of culture and cognition*. Harvard University Press, 1991.)

⁴ Donald, 2001. 13. o.

⁵ E sorok írója mindössze egyetlen értelemzavaró hibát fedezett fel a szövegben, amely a „default” kifejezés informatikai jelentésének figyelmen kívül hagyásából eredeztethető, a könyv 319. és 320. oldalán.

⁶ A másik alternatíva Mithen nagyívű és meggyőző műve, amely az ősrégészet felől közelíti meg ugyanezt a témát. (Steven Mithen: *The Prehistory of the Mind. A search for the origins of art, religion and science*. Thames and Hudson, London, 1996.)